

Právní institut apelace v pražském procesním traktátu *Parvus ordinarius*

Jakub Razim

*Katedra teorie práva a právních dějin, Právnická fakulta UP
Kontaktní e-mail: jakub.razim@post.cz*

The Legal Institution of Appeal in the Prague Procedural tractatus *Parvus ordinarius*

Abstract:

This paper aims to present the procedural treatise *Parvus ordinarius* as a valuable object for research into the history of the ecclesiastical judiciary in medieval Bohemia. One manuscript of the *Parvus ordinarius*, currently stored under the signature VIII.G.5 in the Prague National Library in Klementinum, serves as the source base for the study. There is good reason to believe that this very codex played a role in the judicial practice in the Czech lands in the (pre-)Hussite period. Firstly, we know from the ownership note that it once belonged to Pavel of Slavíkovice, a liberal arts bachelor at the University of Prague, who worked as a notary and became a criminal judge of the clergy in Prague before 1436. Secondly, the Prague version of *Parvus ordinarius* met the needs of the domestic legal environment thanks to the gloss added to the treatise in the first half of the 14th century. These remarks written down by an unknown jurist have not been edited so far and thus have escaped the attention of scholars. Of all the content of the *Parvus ordinarius*, the focus is on the appeal, seen as a merge of traditions of both Roman and ecclesiastical law. As argued in the text, the chosen topic is a great starting point not only for multidisciplinary collaboration between lawyers and historians of different specializations but also for the search for links between the functioning of the judiciary in the past and the present.

Keywords: ecclesiastical judiciary; Romano-canonical process; appeal; procedural treatises; Middle Ages; Czech lands

Klíčová slova: církevní soudnictví; románsko-kanonický proces; apelace; procesní traktáty; středověk; české země

DOI: 10.14712/2464689X.2024.26

Středověký učený proces obecně a opravný prostředek odvolání zvláště je v naší právní historiografii spíše okrajovým tématem.¹ Na druhou stranu nechybí v poslední době náznaky prozrazující, že mezi historiky dochází ke znovuoživení odborného zájmu o románsko-kanonické řízení před církevními soudy.² Byla by škoda, kdyby přitom měla zůstat opomenuta problematika apelace, která je pokládána za pozoruhodnou syntézu římskoprávních a církevně-právních elementů s praktickými „modernizačními“ dopady na světské soudy a právní život vůbec.³ Tento procesní institut má potenciál oslovit právníky inklinující k dějinám již proto, že vybízí k pěstování komparativní metody jak v širším geografickém měřítku, tak ve vývojové perspektivě „dlouhého trvání“ od minulosti k dnešku. Intelektuální výzvou pro akademiky z právnických fakult může být ale i proto, že jako nutnost předpokládá interdisciplinární rozkročení badatele mezi juristickými obory romanistiky, kanonistiky a právní medievistiky.

Nabízí se pochopitelně otázka, proč si pro lepší porozumění středověké apelační praxi v českých zemích vybrat právě spis *Parvus ordinarius*. Je známým faktem, že všeobecná procesní teorie obsažená ve „velkých“ traktátech od proslulých učenců jako byl Tankred nebo Durand ne vždy vystihuje, jak se ve skutečnosti postupovalo před soudci vykonávajícími svůj úřad v různých koutech Evropy.⁴ Kromě jurisprudence se tedy musí přihlížet k partikulárním soudním praktikám a jednou, nikoliv jedinou z možných cest je opřít se o procesní traktáty, o kterých se dá s velkou dávkou pravděpodobnosti domnívat, že se podle nich nejen učilo na univerzitách, ale že se jich vskutku užívalo v řízení před těmi či oněmi soudy.⁵

Z vícera po Evropě roztroušených právnických manuskriptů zahrnujících *Parvus ordinarius* bude pro nás východiskem ten exemplář, který je uložen v Národní knihovně ČR se sídlem v Klementinu a nese signaturu VIII.G.5.⁶ Jeho výhodou je, že jej lze spojit s konkrétní historickou osobností, která byla mj. právním praktikem. Z vlastnické poznámky⁷ se dočteme, že klementinský *Parvus ordinarius* se kdysi nacházel v držení jistého Pavla

¹ Pro orientaci srv. bilanční studii KRAFL, P. Církevní právo v Čechách a na Moravě ve 13.–15. století. In: TÝŽ (ed.). *Sacri canones servandi sunt: ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 81–123.

² Viz sborník ELBEL, P. – FÜHRER, L. – SCHMIDT, O. (eds.). *Pod ochranou svatého Petra?: Morava a papežství ve středověku a raném novověku*. Brno: Masarykova univerzita, 2021, a zvl. příspěvky od Lukáše Führera a Pavla Hruboně.

³ Tak LITEWSKI, W. Appeal in Corpus Iuris Canonici. *Annali di storia del diritto*, 1970/73, Vol. 14/17, s. 155–158. O aktuálním stavu bádání nad apelacemi AUER, L. – ORTLIEB, E. – FRANKE, E. (eds.). *Appellation und Revision im Europa des Spätmittelalters und der Frühen Neuzeit (= Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs, 2013, roč. 3, č. 1)*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2013, nebo SEDANO RUEDA, J. Die Appellation als Mittel der Konfliktlösung. In: VON MAYENBURG, D. (ed.). *Konfliktlösung im Mittelalter*. Berlin: Springer, 2021, s. 213–228.

⁴ NÖRR, K. W. *Romanisch-kanonisches Prozessrecht: Erkenntnisverfahren erster Instanz in civilibus*. Heidelberg: Springer, 2012, s. 2–4. Přímou k apelacím např. LEPSIUS, S. Appellationen vor weltlichen Gerichten in Italien (13.–15. Jahrhundert). *Theorie der Juristen und kommunale Prozesspraxis. Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, 2013, Jhrg. 3, Nr. 1, s. 27, a další analytické studie z pera téže autorky.

⁵ Metodický vzor hodný následování dává PENNINGTON, K. Introduction to the Courts. In: HARTMANN, W. – PENNINGTON, K. (eds.). *The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law*. Washington, DC: The Catholic University of America Press, 2016, s. 5: „Scholars should always have one eye on the theory and another on how and whether a particular case adhered to jurisprudential principles and norms.“

⁶ Národní knihovna ČR, Praha, sign. VIII.G.5 (dále NK ČR).

⁷ NK ČR, předsádka: „Iste liber est Pauli de Slauicowicz, qui debet dari ad librariam post mortem.“

ze Slavíkovíc,⁸ o němž je známo, že studoval na pražské univerzitě, kde roku 1395 získal titul bakaláře svobodných umění. Nedlouho poté začal působit jako notář, než se stal někdy před rokem 1436 knězem u Sv. Jiří v Praze a korektorem kléru čili trestním soudcem duchovenstva. Atraktivitu pražského kodexu mimoto zvyšuje i jeho dochování. V databázi *manuscripta juridica* je sice evidován *Parvus ordinarius* ve 13 rukopisech, rozptýlených po Německu, Polsku, Anglii, Španělsku, Francii a Švýcarsku.⁹ Jediná pražská varianta je ale podle dostupných zdrojů doprovázena právníkou glosou aktualizující obsah traktátu pro potřeby justičního provozu. Protože editor díla Ludwig Wahrmund klementinský manuskript neznal,¹⁰ nedostalo se zatím jeho cenným příspěvkům odhadem z první poloviny 14. století¹¹ žádné větší odezvy.

Pro kontext je třeba uvést, že *Parvus ordinarius* je zástupcem literárního žánru tzv. *ordines iudicariii*.¹² Takto jsou označována systematická pojednání, vyskytující se v učené kultuře středověku počínaje 12. stoletím, která byla sepsována latinsky o procesní nauce a o průběhu soudního řízení v jeho celistvosti. Stejně lze charakterizovat klementinskou příručku, jejíž textová tradice svými kořeny sahá do severní Francie, kde se dílo po prvé objevilo ve dvou redakcích ve 20. a 30. letech 13. století. Odtud se neznámo kdy a jak dostalo do Prahy, do rukou Pavla ze Slavíkovíc. Tendence zjednodušovat právní materii na minimum a zpřehlednit ji má za následek, že text je hutný a úsporný, uspořádaný dle jednotlivých procesních úkonů. Proto je také *Parvus ordinarius* přiřazován k populární literatuře pro právníky,¹³ od které bychom neměli očekávat sofistikovaný příspěvek do vysoké akademické debaty mezi autoritami středověké právovědy. Spíše je pro nás pramen zajímavý tím, že poskytuje bezprostřední svědectví o právní akulturaci Čech a o adaptaci učeného práva na domácím církevním fóru.¹⁴

Anonymní pisatel traktátu postupuje ve výkladu směrem od obecného k zvláštnímu, a to tak, že své čtenáře nejprve seznamuje se základy fungování a organizace církevního soudnictví. Teprve poté, co jsou objasněny klíčové pojmy jako je soud, soudce, sporné

⁸ Medailonek sestavil TRÍSKA, J. *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409 = Repertorium Biographicum Universitatis Pragensis praeussiticae 1348–1409*. Praha: Universita Karlova, 1981, s. 439, a doplnil HRUZA, K. Liber Pauli de Slauikouicz. Der hussitische Codex 4937 der Österreichischen Nationalbibliothek in Wien und sein ursprünglicher Besitzer. In: PFEIFER, G. (ed.). *Handschriften, Historiographie und Recht. Winfried Stelzer zum 60. Geburtstag (= Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 42)*. München: Oldenbourg, 2002, s. 128–152.

⁹ *Manuscripta juridica* [online]. [cit. 2024-04-24]. Dostupné na: <<https://manuscripts.rg.mpg.de/>>.

¹⁰ WAHRMUND, L. (ed.). Der „Parvus ordinarius“. Ein Beitrag zur Kenntnis mittelalterlicher Prozessquellen. *Archiv für katholisches Kirchenrecht*, 1901, Jhrg. 81, s. 3, 195.

¹¹ Za konzultaci ohledně datace jsem povděčen doc. Daliboru Havlovi (FF MU).

¹² O tomto druhu učené literatury s další bibliografií FOWLER-MAGERL, L. „*Ordines iudicariii*“ and „*Libelli de ordine iudiciorum*“. *From the Middle of the Twelfth to the End of the Fifteenth Century*. Turnhout: Brepols, 1994; TÁŽ. *Ordo iudiciorum vel ordo iudicarius: Begriff und Literaturgattung*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1984.

¹³ WAHRMUND (ed.), c. d., s. 3–14, nebo nověji s korekcemi FOWLER-MAGERL, „*Ordines iudicariii*“, s. 55, 88–89, a TÁŽ. *Ordo iudiciorum*, s. 149–151.

¹⁴ Srv. obecnější úvahy o výpovědních schopnostech procesualistických spisů a spisků již u VON STINTZING, R. *Geschichte der populären Literatur des römisch-kanonischen Rechts in Deutschland am Ende des fünfzehnten und im Anfang des sechzehnten Jahrhunderts*. Neudruck. Aalen: Scientia, 1959, s. 197, nebo pak u NÖRR, K. W. Die Literatur zum gemeinen Zivilprozeß. In: COING, H. (ed.). *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte I. Mittelalter (1100–1500). Die gelehrten Rechte und die Gesetzgebung*. München: C. H. Beck, 1973, s. 383 a násl.

strany, podmínky řízení a v úsporné zkratce nastíněna stádia učeného procesu, dostávají se do autorova zorného pole i jednotlivé procesní úkony. *Parvus ordinarius* je probírá zhruba v tom pořadí, jak po sobě typicky následovaly v kauzách před církevními soudy. Informace o opravném prostředku, o který nám jde především, jsou proto logicky soustředěny do rubriky *De appellationibus* následující bezprostředně po kapitole o konečném rozsudku. Zároveň ale platí, že dílčí postřehy k apelacím můžeme najít také jinde, ať už v původním textu o soudním řízení, nebo v právnických glosách, které byly dodatečně k dílu *Parvus ordinarius* připojeny.

Klademe-li si otázku, jak je právně konstruováno odvolání ve zkoumaném procesním traktátu, zdá se nejhodnější začít u **učenecké definice**, jíž *Parvus ordinarius* na několika místech s drobnými obměnami opakuje. Protože se v tomto bodě středověká jurisprudence nemohla opřít o římskoprávní vzor, lze pokus o pojmové uchopení apelace vnímat jako osobitý vklad kanonistiky do dějin právního myšlení.¹⁵ O apelaci se v souladu se starší tradicí obrazně pojednává jako o léčivém prostředku (*remedium*).¹⁶ Týž procesní institut se rovněž prohlašuje za dobrodiní zákona (*ex beneficio iuris*), jímž se brojí proti bezpráví páchanému soudci.¹⁷ Třebaže se jinak připouští u mezitímních rozsudků, upíná se traktátová definice hlavně k rozsudkům definitivním, jejichž právní účinky jsou v důsledku odvolání paralyzovány (*ad sententiam suspendendam*). Jak ale varuje *Parvus ordinarius* mající patrně na zřeteli nebezpečí průtahů v řízení, u opravných prostředků je nutno šetřit účelu právní úpravy a tím není klást překážky výkonu spravedlnosti, nýbrž ulehčovat od tíživých následků, které s sebou přinášejí chyby soudní praxe (*ad gravamina relevanda*).¹⁸

Aby bylo jasné, které vady soudního řízení čili *gravamina* mohou zavdat spravedlivou příčinu k apelaci, vypomáhá si *Parvus ordinarius* několika odkazy na namátkou vybrané prohrěšky proti soudnímu řádu, nejspíš asi na takové, jež byly v soudní agendě častěji zastoupeny. Pasáže budí dojem praktického návodu, kde se poškozeným účastníkům radí, jak se před soudem brát o svá práva. Odvolacím důvodem může být protiprávní obeslání k soudu, protože straně nebyla poskytnuta dostatečná časová rezerva, nebo protože sudiště není pro ni bezpečným místem a soud ji nezajistil volný, ničím nerušený příchod, resp. příjezd. V aluzi na římské právo a jeho definici soukromoprávního deliktu *zv. metus*¹⁹ je za nebezpečnou pokládána každá destinace, jejíž návštěva dokáže vzbudit strach u statečného

¹⁵ LITEWSKI, Appeal in Corpus Iuris Canonici, s. 160; TÝŽ. *Der römisch-kanonische Zivilprozeß nach den älteren ordines iudicarii I-II*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1999, s. 491.

¹⁶ NK ČR, fol. 180r: „appellatio sit remedium contra gravamen a iudicibus illatum“; fol. 185r: „Item quia appellatio est remedium contra gravamen a iudicibus illatum.“

¹⁷ NK ČR, fol. 187r: „Breviter dicimus, quod quocumque modo feratur sententia diffinitiva contra aliquem, permissum est ex beneficio iuris appellationis remedium ad sententiam suspendendam.“

¹⁸ NK ČR, fol. 186r: „appellatio non est inventa ad deprimentam iustitiam, sed a gravamine relevanda [sic!].“

¹⁹ D. 4.2.6.: „Metum autem non uani hominis, sed qui merito et in homine constantissimo cadat, ad hoc edictum pertinere dicemus.“ MOMMSEN, T. – KRÜGER, P. (eds.). *Digesta Iustiniani Augusti I*. Berlin: Weidmann, 1868, s. 113. Srv. HARTKAMP, A. S. *Der Zwang im römischen Privatrecht*. Amsterdam: Hakert, 1971, s. 27 a násl.; ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996, s. 653–654. K pozdějšímu vývoji pojmu *constantia* jako objektivizovanému měřítku strachu KUTTNER, S. *Kanonistische Schuldlehre von Gratian bis auf die Dekretalen Gregors IX. systematisch auf Grund der handschriftlichen Quellen dargestellt*. Reprint. Città del Vaticano: Biblioteca apostolica vaticana, 2011, passim a zvl. s. 309 a násl.; DECOCK, W. *Theologians and contract law: The moral transformation of the Ius commune (ca. 1500–1650)*. Leiden – Boston: Martinus Nijhoff, 2013, s. 216 a násl.

člověka (*in constantem virum*).²⁰ Ač je citován v kratší než zákonem předepsané lhůtě, má se přesto žalovaný dostavit před soudce, aby nebyl kontumován a odsouzen k náhradě nákladů protistraně. Sám žalovaný, který nebyl řádně citován, může pak žádat po žalobci uhrazení nákladů. Nejprve má svůj nárok uplatnit u nižší instance a pokud neuspěje, může zkusit štěstí u apelačního soudu.²¹ Opravný mechanismus může být uveden do pohybu i proto, že soudce je podezřelý z podjatosti (*iudex suspectus*)²² a v rozporu s papežským dekretálem Celestina III. *Secundo requiris*²³ odmítá ustanovit rozhodce, kteří by jeho poměr k řízení a účastníkům podrobili nestrannému posouzení.²⁴ V neposlední řadě je předvídána eventualita, že vzniknou pochybnosti o pravdomluvnosti posla, jehož vyslal k soudu žalovaný s omluvou proto, aby předešel kontumaci. Zástupci je tady ponecháno na vůli, zda chce o důvodech absence svého zmocnitele přísahat, podat důkaz, nebo, není-li vyhnutí, obhájit svá tvrzení před odvolacím soudem.²⁵

Bližší pohled do juristického spisu odhaluje posléze i některé charakteristické znaky odvolání jako je tzv. **devolutivní efekt**. Ten je popsán spíše v náznacích a nesoustavně jako přenesení rozhodovací pravomoci ve sporné věci na hierarchicky výše postaveného soudce (*coram superiori*),²⁶ odlišného od soudce, který se případem zabýval v předchozí instanci (*ad alios iudices, qui cognoscent de appellatione*).²⁷ V literatuře a pramenech, *Parvus ordinarius* nevyjímaje, je nižší soud nazýván prostě *a quo* a vyšší soud *ad quem*, což pěkně ukazuje na podstatu devoluce spočívající v tom, že rozhodování případu se přenáší mezi soudy „od jednoho k druhému“. Odvolací soudce – v dané souvislosti je zmiňován konkrétně papež jakožto nositel nejvyšší jurisdikce – je povinen sám vynést rozsudek.

²⁰ NK ČR, fol. 179v: „Item poterit contingere, quod reus, qui citatus est, capitales habeat inimicitias in via vel in loco, ad quem citatus est, et tunc poterit petere a iudice, quod assignetur ei tutus locus, aut tunc audietur a iudice aut non. Si non, et metus sit talis, qui possit cadere in virum constantem, tunc ab hoc gravamine poterit reus appellare, si denegetur ei tutus locus, nisi iudices velint ei offerre securum conductum.“

²¹ Za vadnou je označena peremptorní citace ve lhůtě tří dnů, což je taková citace, jež nepřipouští ani odkladu, ani omluvy. NK ČR, fol. 176v: „Notandum, quod si prima forte citatio facta spatium trium dierum contineat et fiat peremptoria, reus tenebitur comparere allegaturus suum ius et etiam poterit intimare iudici, quod minus legitime sit citatus, et ita poterit petere, quod ab adversario suo sibi faciat expensas resarciri, quod si noluerit, poterit appellare. Si vero non comparet, poterit in expensis propter manifestam contumaciam vel contemptum condemnari, quamvis minus legitime sit citatus.“; NK ČR, fol. 176r–176v: „Peremptoriam dicimus illam, per quam citatus tenetur in iudicium per se vel per alium comparere, vel quia perimit dilationem vel excusationem veniendi.“ K *citatio peremptoria* LITEWSKI, *Der römisch-kanonische Zivilprozeß*, s. 282–283.

²² Více o tom SZYMOSZEK, E. *Iudex w literaturze procesowej XII–XIII wieku*. Wrocław: Wydaw. Uniw. Wrocławskiego, 1992, s. 158 a násl.

²³ X 2.28.41. RICHTER, A. L. – FRIEDBERG, E. (eds.). *Corpus iuris canonici II*. Reprint. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1959, sl. 424–425. Srv. HERMANN, H.-G. Hürden und Hilfen bei der Richterablehnung: das iuramentum perhorrescentiae. In: MAUSEN, Y. (ed.). *Der Einfluss der Kanonistik auf die europäische Rechtskultur 4. Prozessrecht*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau, 2014, s. 175.

²⁴ NK ČR, fol. 178v: „Si autem iudex in hoc casu denegaverit reo arbitros, qui cognoscant de causa suspicionis allegata, tunc ipse reus adductis secum personis, per quas possit illud probare, si opus fuerit, ab ipso gravamine poterit appellare et valebit appellatio.“

²⁵ NK ČR, fol. 182v: „Nuntius vero ipsius rei debet iurare de quacunque causa, allegaverit, ita esse, vel etiam se offerre probaturum, si opus est, et hoc sufficere debet, unde si non audiretur, posset appellare et valerit eis appellatio.“

²⁶ NK ČR, fol. 185v.

²⁷ NK ČR, fol. 185r: „Et appellans tunc impetrabit litteras appellationis ad alios iudices, qui cognoscent de appellatione ... Quod autem dicitur, quod litterae appellationis debeant impetrari ad alios iudices, hoc verum est.“

Bez souhlasu obou stran se nesmí zbavit odpovědnosti tak, že by záležitost vrátil nazpět soudcům (*non remittit*), proti jejichž rozhodnutí směřuje odvolání a jež lze tudíž pokládat za podjaté (*haberentur suspecti*).²⁸ Mimoto se devoluce neuplatní a odvolání nebude přípustné ve výjimečných případech, kdy se účastníci sporu uchylují k úskokům. Dle kazuistiky obsažené v *Parvu ordanariu* jde jednak o odvolatele, jenž nejprve složí záruku za dostavení se k soudu a poté se odvoláním chce vyhnout odsouzení (*causa subterfugii*).²⁹ Jednak se to týká sporů o obsazení církevních obročí, pakliže odvolatel tvrdí, že má od patrona slíbeno beneficium, a pakliže se obmyslně (*aliqua fraude*) snaží zabránit jinému, právoplatně dosazenému klerikovi, aby se beneficia ujal.³⁰

Devoluce nemusela vždy zaručit, že spor se přesune k nejbližšímu vyššímu soudu, třebaže to bylo obecně upřednostňovaným pravidlem.³¹ Procesní řád musí tedy pamatovat několika ustanoveními i na problém souběžného odvolání stran k různým instancím. Pokud se jedna ze stran odvolává k hierarchicky vyššímu soudci a druhá k papeži, má být apelační řízení vedeno u kurie.³² Cestu do Říma je ovšem třeba nastoupit do okamžiku, dokud nejsou strany úředně citovány, tj. vyzvány k přítomnosti na již zvoleném odvolacím soudě.³³ Avšak ani při včasné jednání se odvolatel, hledající zastání u papeže, nezabývá povinností dostavit se na předvolání k soudu nižší instance a podat informaci o svém postupu. Pod hrozbou exkomunikace i on stejně jako jeho protivník musí předstoupit před soudce, přednést své stanovisko a zopakovat svou žádost o odvolání.³⁴ Komplikace mohou dále nastat, když jeden z účastníků sporu podá odvolání a jeho odpůrci od papeže „vylákají“ příkaz, aby byl sporem pověřen jiný delegovaný soudce. Tehdy má jednání proběhnout před soudcem řádným, jemuž bylo odvolání předloženo před jmenováním soudce-delegáta.³⁵

²⁸ NK ČR, fol. 185r: „non remittit papa causam iudicibus a quibus appellatum est, quia haberentur suspecti quantum ad hoc, secundum quod dicunt infinita iura, nisi partes adhuc in ipsas [sic!] voluerint consentire.“ Jak upozornil již WAHRMUND (ed.), *c. d.*, s. 212 v pozn., naráží se tu na C. 2 q. 6. c. 41 § 24. RICHTER, A. L. – FRIEDBERG, E. (eds.). *Corpus iuris canonici I*. Reprint. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1959, sl. 483.

²⁹ NK ČR, fol. 186v: „Item si aliquis absolvatur praestita cautione, quod stabit iuri, si statim appellat causa subterfugii, scilicet ut evadat iudicium iudiciorum, appellationi eius non debet deferri, sed statim in eandem sententiam retrudendus est, nisi mandatum susceptum fuerit prosecutus.“

³⁰ NK ČR, fol. 186v: „Item si aliquis clericus dicat, ecclesiam ab eo, qui habet ius patronatus, sibi fuisse commissum et appellaverit, ne alii concedatur, ut sic voluntatem suam aliqua fraude valeat adimplere, huiusmodi appellationi non est deferendum, cum promissio de non vacante ecclesia non valeat.“ Zde nacházíme ohlas X 3.8.2. RICHTER – FRIEDBERG (eds.), *Corpus iuris canonici I*, sl. 488.

³¹ LITEWSKI, Appeal in Corpus Iuris Canonici, s. 208.

³² NK ČR, fol. 174v: „Item si duo litigaverint coram ordinario et unus se gravari sentiens appellaverit, alter vero ad summum pontificem dummodo exprimat gravamen in aliquo ... eius appellationi est deferendum, qui ad summum pontificem appellaverat.“

³³ NK ČR, fol. 185v–186r: „si post citationem factam reus iter arripuerit ad curiam Romanam, nichilominus iudex in causa potest procedere. Si vero ante litis ingressum iter arripuerit ad curiam Romanam, in causa erit a iudice suspendendum. Si autem post citationem appellatione iacta, cui iudex non velit deferre, iter arripuerit appellans ad curiam, non minus iudices poterunt procedere in cognitione causae.“

³⁴ NK ČR, fol. 185v: „non comparuerit coram episcopo allegaturus suum ius, episcopus poterit eum excommunicare, maxime si nesciat, eum ad dominum papam appellasse, quia ille, qui appellavit, si citatus est coram superiori, debet comparere allegaturus ius suum, appellationem etiam innovando.“

³⁵ NK ČR, fol. 186r: „Item si aliquis impetraverit litteras et adversarii eius, antequam litterae proveniant ad iudices vel antequam citentur, appellent, ut ita mandatum apostolicum illudant, non obstante huiusmodi malitia poterunt compelli a iudice, stare iuri.“

Tematizován je pak i **suspensivní účinek**, který způsobuje, že se silou zákona odkládá právní moc a vykonatelnost úspěšně napadeného soudního rozhodnutí (*supersedebit executioni, ad sententiam suspendendam*),³⁶ pročež trvá stejný právní stav, jaký zde byl před podáním opravného prostředku (*omnia reducentur ad statum*).³⁷ Druhým závažným procesním následkem apelace, namířené nikoliv proti konečnému, nýbrž proti mezitímnímu rozsudku, může být přerušeni běhu řízení u soudu. Pokud totiž vyvstane během jednání na nižším soudním fóru *a quo* otázka, bez jejíhož zodpovězení nelze meritorně rozhodnout, a pokud se tato stane předmětem odvolání, zastavuje se řízení do doby, než je nadřazeným soudem *ad quem* předběžná otázka vyřešena.³⁸ Suspensivní efekt nastupuje ovšem jen za předpokladu, jestliže je apelováno v předepsané lhůtě, která je stanovena ze zákona na 10 dnů, avšak s možností, aby ji soudce dle vlastního uvážení prodloužil.³⁹ Poté soudní výrok nabude právní moci (*sententia transit in rem iudicatam*), což znamená, že je definitivní a že jej v důsledku marného uplynutí odvolací lhůty nebude již více možné právně odklidit cestou apelace (*revocari, auferri*).⁴⁰

V pojednání s názvem *Parvus ordinarius* nenalezneme jiný **procesní akt napadnutelný** skrze odvolání, než rozhodnutí soudu (*lata sententia*). U konečných rozsudků (*sententia diffinitiva*) ani závažnost, ani hodnota sporu nehrají roli při úvahách o přípustnosti řádného soudního přezkumu.⁴¹ Na vysvětlenou se pouze zdůrazňuje, že dokud nebylo meritorně rozhodnuto, je vyloučeno apelovat ohledně hlavní otázky a přenášet tak soudní příslušnost z nižšího fóru na vyšší podle zásady, recipované z justiniánských Digest,⁴² že řízení má být ukončeno tam, kde bylo zahájeno.⁴³ Naopak u mezitímních rozsudků (*interlocutoria*) se objevují mezi středověkými kanonisty a legisty kontroverze,⁴⁴ proniknuvší i na folia našeho traktátu a poukazující na skutečnost, že odvolání v otázkách podružných může

³⁶ NK ČR, fol. 187r: „remedium ad sententiam suspendendam“; „ergo supersedebit executioni late sententie, quoadusque appellans prosecutus fuerit appellationem suam“.

³⁷ NK ČR, fol. 185r: „Et notandum, quod si appellatio legitime fuerit interposita, omnia reducentur ad statum, in quo erant ante appellationem, secundum quod expressum est in iure.“

³⁸ NK ČR, fol. 186v: „Item si super aliqua questione appellatum est in principali causa sine ipsa non poterit terminari, principalis cognitio debet differri, donec de quaestione a iudice disponatur.“ Srv. LITEWSKI, *Der römisch-kanonische Zivilprozeß*, s. 507.

³⁹ NK ČR, fol. 174v–175r: „Tempus evocationis est X dierum, quod de iure conceditur appellanti, nisi iudex adiecerit tempus evocationis, secundum quod viderit expedire.“

⁴⁰ NK ČR, fol. 187r: „infra decem dierum fiat appellatio. Si vero differatur, usque quod decennium [sic!] sit elapsum, sententia sit in rem iudicatam id est non potest revocari, sicut res adiudicata ei per sententiam non potest auferri.“ K odvolací lhůtě LITEWSKI, *Der römisch-kanonische Zivilprozeß*, s. 509; TÝŽ, *Appeal in Corpus Iuris Canonici*, s. 193.

⁴¹ NK ČR, fol. 186r: „Item si pro levi causa fiat appellatio, aeque deferendum est, sicuti fieret appellatio de magna re.“

⁴² D. 5.1.30: „Ubi acceptum est semel iudicium, ibi et finem accipere debet.“ MOMMSEN – KRÜGER (eds.), *Digesta Iustiniani Augusti I.*, s. 168. Srv. WLASSAK, M. *Anklage und Streitbefestigung im Kriminalrecht der Römer*. Wien: Alfred Hölder, 1917, s. 110 a násl.

⁴³ NK ČR, fol. 174v: „Notandum ergo, quod si coram iudice ordinario negotium alicuius litis inceptum fuerit vel super eodem negotio fuerit compromissum, reus super eodem negotio ad summum pontificem non potest per advocacionem [sic!] advocare. Dicit enim lex C. de iudiciis [D. 5.1.30, sic!], ubi capitur iudicium ibi habet terminari reo advocante appellante.“

⁴⁴ V podrobnostech SCHLINKER, S. Die prozessuale Funktion der sententia interlocutoria im spätmittelalterlichen gelehrten Zivilprozess. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*, 2010, Nr. 96-1, s. 172 a násl.

zpomalovat tempo celého řízení.⁴⁵ *Parvus ordinarius* stojí na stanovisku, že je nezbytné ujasnit si u jednoho každého *interlocutoria*, zda trpí závažnou, na první pohled zjevnou vadou. Pokud ano, lze proti němu brojit přímo. Pokud ne, doporučuje se vyčkat, až padne rozsudek ve věci samé, odvolat se proti němu a teprve při té příležitosti udat souhrnné veškeré možné výhrady k dosavadnímu postupu soudu.⁴⁶ V opačném případě totiž stěžovateli hrozí, že bude exkomunikován pro neochotu podrobit se mezitímnímu výroku.⁴⁷ U **nejtěžších vad** uplívajících na soudním rozhodnutí, např. když soudce rozhoduje v rozporu s právem (*contra ius*), nebo když dojde k omylu (*error*) při exkomunikaci, se dokonce ani nevyžaduje, aby dotčený sáhl po opravném prostředku. Jsou-li totiž procesní akty stíženy příliš závažnými nedostatky, jako ty, o nichž byla právě řeč, jsou dle zákona (*ipso iure*) nicotné a nemají žádné právní účinky.⁴⁸

Velký prostor věnuje *Parvus ordinarius* **vylukám z apelace**,⁴⁹ hlavně pak takovým, které se týkají rozhodčích nálezů a rozhodnutí soudu o nařízení exekuce. Zatímco ale o nepřezkoumatelnosti arbitrážních výroků je spisovatel naší příručky bezezbytku přesvědčen, ve svých poněkud roztěkaných poznámkách o nucenému výkonu rozhodnutí upozorňuje na zvláštní okolnosti, kdy je dovoleno bránit se soudně proti exekutorům. Aby dodal svým slovům váhu, vypomáhá si příkladem exkomunikace a varuje, že poté, co soudce nařídí klerikovi jakožto soudnímu vykonavateli, aby někoho vyobcoval ze společenství církve, bude pro exkomunikovaného marné se odvolávat.⁵⁰ Samotné uvalení trestu exkomunikace, potažmo suspenze u kleriků, jimž se pozastavuje výkon úřadu, nicméně revidovatelné je.⁵¹ Podmínkou však je, že nejde o exkomunikaci a suspenzi tzv. samočinnou, nastupující automaticky spáchaním bezpráví, aniž by musely být soudem vyhlášovány.⁵² Zmínka o církevním trestu není v naší souvislosti náhodná, poněvadž exkomunikace v minulosti platila za všestranné pořádkové opatření, s oblibou využívané soudy k vymožení povinností v řízení

⁴⁵ NK ČR, fol. 182r–182v.

⁴⁶ NK ČR, fol. 180r: „Et cum appellatio sit remedium contra gravamen a iudicibus illatum, ab interlocutoria, si nequam feratur, poterit reus appellare. Si vero ita aperte non fuerit inique lata, tamen aliquantulum contra ius, reus debet petere a iudicibus, quod sigilletur et ab isto gravamine cum aliis, si qua fuerint illata, in sequenti processu poterit appellare.“

⁴⁷ NK ČR, fol. 187r: „Notandum, quod si appellans appellaverit ab interlocutoria data, iudex per sententiam excommunicationis puniet eum, si [non – doplněno podle smyslu dle editovaných rukopisů u WAHRMUND (ed.), c. d., s. 217] velit parere interlocutioni datae.“

⁴⁸ NK ČR, fol. 185v: „Item si sententia lata sit contra ius, licet appellatione suspensa non fuerit, ipso iure non poterit subsistere, sicut etiam sententia excommunicationis non est observanda, in qua error expressus est.“ K nicotnosti rozsudku včetně bibliografie NÖRR, *Romanisch-kanonisches Prozessrecht*, s. 196 a násl.

⁴⁹ O nich obšírně PADOA-SCHIOPPA, A. *Ricerche sull'apello nel diritto intermedio II*. Milano: Giuffrè, 1970, s. 21 a násl.

⁵⁰ NK ČR, fol. 188v: „Item arbitris non est appellandum, nec etiam ab executore sententiae, unde si aliquis iudex mandans alicui presbytero, quod denuntiaret aliquem excommunicatum, a tali presbytero, qui est executor sententiae, non est appellandum ab excommunicato, nec etiam ab arbitrio super aliqua re ab arbitris prolato, et hoc patet per naturam appellationis, que est remedium contra gravamen a iudicibus illatum.“

⁵¹ NK ČR, fol. 186v: „Item si praelatus praetermissa monitione suspensionis vel excommunicationis sententiam tulerit in subditos, ab hac sententia poterit appellari, nisi sit talis culpa, quod secum trahat petram [sic].“

⁵² Více o těchto exkomunikacích a suspenzích *latae sententiae* VODOLA, E. *Excommunication in the Middle Ages*. Berkeley: University of California Press, 1986, s. 28 a násl.; HUIZING, P. The earliest development of excommunication latae sententiae by Gratian and the earliest decretists. *Studia Gratiana*, 1955, Vol. 3, s. 277 a násl.

nalézacím a vykonávacím.⁵³ Účelem tohoto procesního institutu je motivovat účastníky k součinnosti, a tak není těžké pochopit, že se nelze odvolávat proti rozhodnutí soudu o zrušení exkomunikace nad stranou, která se dříve chovala liknavě, ale nyní je ochotna dostavit se k jednání a podrobit se soudní autoritě (*se stare iuri*).⁵⁴ Soudní manuál Pavla ze Slavíkovíc zde naneštěstí komolí svou předlohu, takže původní smysl uniká a je nahrazen pasáží o pohřbívání exkomunikovaných osob a jeho procesních aspektech, o čemž bude ještě krátce pojednáno.⁵⁵

Samostatnou kapitolou je situace, kdy je exkomunikace vyhlášena až po podání odvolání a kdy má exkomunikovaný spravedlivý důvod k obraně (*ex iusta causa*),⁵⁶ který ovšem není ani výčtem, ani jinak blíže specifikován. V tom případě je apelace na místě a její odkladný účinek se projeví tak, že postižený se může účastnit bohoslužeb jako by předtím vůbec nebyl sankcionován.⁵⁷ Příznivě se zákon staví rovněž k exkomunikovanému, kterého stihl nejvyšší církevní trest, aniž byl dříve napomenut a vyzván k nápravě (*diligenti monitione non praemissa*). Protože došlo k porušení kanonického práva, je i jemu poskytnuto dobrodiní apelace.⁵⁸ Zřejmě kvůli praktičnosti je mj. zařazeno odvolání věřitelů proti soudnímu výroku o povolení k pohřbu dlužníka, který byl před smrtí exkomunikován pro neplnění závazků. Odvolací soud může totiž vyvinout tlak na příbuzné a dědice pozůstalého, kteří nebudou moci pohřbit nebožtíka a vyhnout se tak hrozbě společenské stigmatizace,⁵⁹ dokud před právem neslíbí nebo neposkytnou záruku za urovnání dluhů.⁶⁰

Kromě již uvedeného naráží přístup k odvolacímu soudu na zákonné překážky tehdy, jestliže odvolatel formuluje své podání jen zcela všeobecně⁶¹ nebo jestliže se jedná o níže postaveného klerika, jenž se chce pomoci této obezličky vymanit z kázeňské pravomoci svého nadřízeného.⁶² Svěbytně je ovšem pojat disciplinární postup vůči (arci)biskupům stojícím pod ochranou svatého stolce. Poněvadž se těší soudní exempci, lze tyto hodnotáře sice trestat, ne však kvůli prohrškům, které byly postoupeny k papeži jakožto

⁵³ ELSENER, F. Die Exkommunikation als prozessuales Vollstreckungsmittel: Zur Geschichte des Kirchenbanns im Spätmittelalter: Eine Vortragsskizze. In: TÝŽ. *Studien zur Rezeption des gelehrten Rechts. Ausgewählte Aufsätze*. Sigmaringen: Thorbecke, 1989, s. 152 a násl.

⁵⁴ WAHRMUND (ed.), *c. d.*, s. 216: „Item si quis pro aliqua causa fuerit excommunicatus et offerat se stare iuri, si adversarius suus appellat, ne absolvatur, in hoc casu non est audiendus appellans.“

⁵⁵ NK ČR, fol. 186v: „Item si aliquis pro aliqua causa fuerit excommunicatus et offerat se stare iuri, si adversarius suus appellat, ne corpus defuncti tradatur sepulturae in hoc casu audiendus est appellans.“

⁵⁶ K pojmu LITEWSKI, *Appeal in Corpus Iuris Canonici*, s. 175–180.

⁵⁷ NK ČR, fol. 186r–186v: „Item si aliquis appellaverit ex iusta causa et post appellationem excommunicaverit [sic!], poterit celebrare.“

⁵⁸ NK ČR, fol. 187r: „Item si sententia excommunicationis feratur in aliquem diligenti monitione non praemissa, is, in quem lata fuerit sententia, poterit appellare.“

⁵⁹ O sociokulturním kontextu HILL, F. *Excommunication in thirteenth-century England: communities, politics, and publicity*. Oxford: Oxford University Press, 2022, 61 a násl.; CLARKE, P. D. *The interdict in the thirteenth century: a question of collective guilt*. Oxford: Oxford University Press, 2007, 160 a násl.

⁶⁰ NK ČR, fol. 186v: „Item si aliquis defunctus fuerit, qui debeat plura creditoribus, si appellaverint creditores, ne corpus defuncti tradatur sepulturae, in hoc casu audiendi sunt dummodo sit solvendo, donec consanguinei vel heredes promiserint, se satisfacturos pro eo, et tunc sufficienti cautione praestita poterit corpus tradi sepulture.“

⁶¹ NK ČR, fol. 185v: „Item si appellet aliquis, ne gravetur in aliquo, huiusmodi appellationi [generali – doplněno dle WAHRMUND (ed.), *c. d.*, s. 213] non est deferendum.“

⁶² NK ČR, fol. 186r: „Item si aliquis appellat subditus, ne corrigatur eius excessus a prelato, tali appellationi non est deferendum.“

odvolacímu soudci.⁶³ Na principu inapelability je řešen taktéž konflikt jurisdikcí mezi světským a duchovním fórem. Ve sporu o světské záležitosti čili o *temporalia* nelze tudíž směřovat odvolání od laického k církevnímu soudci, ledaže by byla dána příslušnost papeže coby vrchního soudce nad křesťany.⁶⁴ Myšleny jsou podle všeho tzv. *causae spirituales annexae*, temporálie s převažujícím církevní zájmem na věci,⁶⁵ avšak i u nich musí být splněn předpoklad, že odvolatelovy kroky nejsou zjevně neopodstatněné a nebrání průchodu spravedlnosti (*frivola*).⁶⁶

Případ od případu bylo možno dosáhnout stejného cíle, totiž zabránit soudní revizi, s pomocí výhrady *appellatione remota*. Ta se prosazuje do kancelářské praxe za pontifikátu Alexandra III. (1159–81) a uplatňuje se v listinných příkazech, jejichž prostřednictvím dochází k delegování papežské soudní moci.⁶⁷ V pozadí stojí záměr odlehčit nejvyššímu soudci v církvi od přetížení odvolací agendou. *Parvus ordinarius* si s oblibou „vypůjčuje“ ustálené formule z papežských listin, aby tak dodal svému výkladu na názornosti, což je zřetelné zvl. v rubrice *Tenor autentici papae*. Proto nepřekvapí, že náš procesní traktát věnuje soustředěnou pozornost slovnímu obratu *appellatione remota* a kazuistickou metodou rozebírá dopady zmíněné exempce na dění před církevními soudy. Vícekrát se připomíná, patrně s ohledem na frekventovanost problému v praxi, že klausule *appellatione remota*, ač obsažena v pověřovací listině pro delegovaného soudce, přesto nebrání odsouzené straně v podání odvolání vždy a za všech okolností. Účinná je pouze tam, kde slouží jako hráz proti zlovolným pokusům o maření soudního rozhodnutí, ne tam, kde se soudní moc dopouští protiprávnosti, která je na první pohled zřejmá. Takový zásah do práv nepřestává být legitimním odvolacím důvodem navzdory formulaci v delegačním reskriptu, jež tvrdí opak.⁶⁸

⁶³ NK ČR, fol. 186v: „Item si aliqui archiepiscopi se et suos episcopos in protectione domini papae ponunt, ut sic dignitatem sui superioris impediunt, nihilominus ille superior non obstante appellatione potest corrigere excessus subditorum, hiis dumtaxat exceptis, super quibus est appellatum.“ O papežské ochraně srv. HIN-SCHIUS, P. *System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland Band V/1*. Berlin: Guttentag, 1895, s. 330 a násl.

⁶⁴ NK ČR, fol. 185v: „Item si fiat appellatio a iudice saeculari, eam credimus non valere, nisi appellatum fuerit pro temporalibus causis, quae ad dominum papam pertineant. Et ita est de quolibet alio iudice forensi si appellatum ad ipsum fuerit, dummodo appellatio non appareat frivola.“

⁶⁵ *Causae annexae* ve světle normativních pramenů a jurisprudence přibližují např. TRUSEN, W. Die gelehrte Gerichtsbarkeit der Kirche. In: COING, H. (ed.). *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte I. Mittelalter (1100–1500). Die gelehrten Rechte und die Gesetzgebung*. München: C. H. Beck, 1973, s. 485–486, a nově KRIECHBAUM, M. Die Zuständigkeiten der kirchlichen Gerichte im Spiegel der Legistik. In: *GLOSSAE. European Journal of Legal History*, 2016, Vol. 13, s. 358 a násl.

⁶⁶ O „frivolním“ jednání před soudem a procesních zárukách k jeho omezení HELMHOLZ, R. H. Due and Undue Delay in the English Ecclesiastical Courts (ca. 1300–1600). In: VAN RHEE, C. H. (ed.). *Within a reasonable time. The history of due and undue delay in civil litigation*. Berlin: Duncker & Humblot, 2010, s. 84–85.

⁶⁷ Výběrově z literatury PADOA-SCHIOPPA, A. La delega ‘appellatione remota’ nelle decretali di Alessandro III. In: TÝŽ. *Studi sul diritto canonico medievale*. Spoleto: Fondazione CISAM, 2017, s. 199–208; PAVLOFF, G. G. *Papal judge delegates at the time of the Corpus iuris canonici*. Washington: Catholic University of America Press, 1963, s. 24 a násl., 44 a násl. Dosud užitečný přehled má AMANIEU, A. Appel. In: NAZ, R. et al. (eds.). *Dictionnaire de droit canonique I*. Paris: Letouzey & Ané, 1935, sl. 827–833.

⁶⁸ NK ČR, fol. 176r: „Illa vero clausula: appellatione remota apponitur, quia dominus papa intendit appellationem frustratoriam removere, nec tamen obstat appellatio istius clausulae, quin a manifesto gravamine possit aut debeat appellari“; fol. 186r: „Item si indultum fuerit alicui personae, quod liceat ei in omni causa

Limity svazující odvolatele jsou pokaždé stanoveny pro konkrétní spor a kdyby mezi stranami vznikl nový spor nebo bezprávi, výhrada učiněná *ad hoc* nezabrání do budoucna dotčené straně, aby nemohla podat opravný prostředek.⁶⁹ Je-li pak cestou delegace postoupeno soudci řešení celé řady sporných otázek v téže věci, vztahuje se výluka neboli *remotio* pouze na body uvedené v písemném dokumentu před klausulí, nikoliv i na ty, které následují po slovech *appellatione remota*.⁷⁰ Pro úplnost je třeba dodat, že ani v obecném kanonickém právu⁷¹, ani ve zkoumaném traktátu se nepřipouští subdelegace při současném omezení práva na odvolání. Žel, vyjma úsporně stylizovaného zákazu není řečeno, jak si počínat v realitě poté, co už jednou byl ustanoven subdelegát s výhradou odvolání, tj. nezákonně.⁷²

Meze vytčené apelací v původním znění traktátu doznaly pozoruhodné adaptace péčí glosátora klementinského rukopisu. Tento neznámý jurista pro rychlejší orientaci sestavil katalog, v němž se některé restriktce z glosovaného textu pouze opakují, jiné jsou však doplněny či přímo měněny (otázka závažnosti sporu).⁷³ Podle klementinských přípisů by odvolací soud neměl projednávat kauzy, kdy:

- jde o závažný zločin (*scelus*)
- apelace je předem vyloučena dohodou stran (*pacta*)
- apelant je kontumován pro pohrdání soudem (*contemptus*)
- jde o bagatelní věc nízké hodnoty (*minima res*)
- je aplikována klausule *appellatione remota* (*interdictio*)
- napadán je rozhodčí nález (*arbitrium*)
- sporná věc zanikla (*res perit*)
- uplynula odvolací lhůta (*longius acta*)

Při bližším zaostření na **peripetie odvolacího řízení** se ukazuje, že *Parvus ordinarius* poskytuje svému čtenáři a uživateli nanejvýš rámcový návod, jak mají účastníci a soudy postupovat při apelacích. Hybatelem dávajícím podnět k přehodnocení sporné otázky se může stát žalobce i žalovaný v dosud trvajícím či dříve již ukončeném soudním řízení, jehož průběh a hlavně výsledek je pro některou ze stran nepříznivý.⁷⁴ Výslovně se přitom vytýká, že využití opravného prostředku je právem, nikoliv zákonnou povinností.⁷⁵ Ten, kdo se obrací na odvolací soud žalobou a kdo tak o své vůli přijal roli žalobce, může vzít rovněž své podání nazpět, avšak nejdéle v 10denní lhůtě. Podle traktátu záleží na odvolateli, nakolik věří ve spravedlivý důvod (*iuste*) svého jednání. Pokud ano, nechť se brání

appellare generaliter, et postea conveniatur per litteras, in quibus inseratur ista clausula ‚appellatione remota‘, nihilominus per illas litteras poterit conveniri, quia sic non remouentur, nisi appellationes frivolaē.“

⁶⁹ NK ČR, fol. 186r: „Item si causa committatur aliquibus iudicibus appellatione remota, in hoc casu appellationis remedium non est admittendum, nisi causa vel gravamen de novo emergerit.“

⁷⁰ Asi v tom duchu si lze vyložit stručnou větu NK ČR, fol. 186v: „Item quotiens remouetur appellatio, remotio illa fit respectu eorum, quae procedunt, et non respectu eorum, que sequuntur.“ Srv. LITEWSKI, *Appeal in Corpus Iuris Canonici*, s. 172 v pozn.

⁷¹ X 1.29.6. RICHTER – FRIEDBERG (eds.). *Corpus iuris canonici II*, sl. 159. Srv. PAVLOFF, *c. d.*, s. 25.

⁷² NK ČR, fol. 174v: „Delegatus ab ordinario non potest alium subdelegare sibi, nec etiam ordinarius potest causam committere cum hac determinatione: appellatione remota.“

⁷³ NK ČR, fol. 185r. Viz obrázek 1.

⁷⁴ NK ČR, fol. 185r: „ille, contra quem erit lata sententia.“

⁷⁵ NK ČR, fol. 175r: „Item licet teneatur actor in causa, qua est suspectus ... non tenetur cavere de prosequendo appellationem, qui appellando fiat actor et actionem suam potest remittere, nec ad impetendum aliquem de iure possit cogi.“

soudně, pokud ne, doporučuje se mu zpětvzetí žalobního návrhu a dobrovolné podvolení se rozhodnutí předchozí instance.⁷⁶ Odchytku vykazuje jen trestní řízení, kde má apelant menší volnost v dispozici s předmětem řízení. Brání-li se někdo proti kanonickému trestu a po podání odvolání je nečinný, může být přinucen k procesní aktivitě a poslušnosti soudního výroku v *ad hoc* stanovených lhůtách.⁷⁷ V sumárním řízení proti notorickým zločincům mohou být odsouzení exkomunikováni, pokud se odvolají a posléze nechtějí spolupracovat. *Parvus ordinarius* lakonicky podotýká, že u takových kauz se soudní řád dodržovat nemusí, z čehož plyne, že osoby s veřejnou pověstí kriminálníků nemohou spoléhat na garance spravedlivého procesu.⁷⁸

Odvolací proces se rozpadá do dvou fází, které v textu spíše tušíme, než že by byly exaktně vymezeny a popsány. Je však nade vše pochybnost, že první dějství se odehrává před soudcem *a quo*, jehož rozhodnutí se stává terčem kritiky. Zde je podáno odvolání, o kterém se jaksi tiše předpokládá, že bude mít písemnou formu (*litteras appellationis*).⁷⁹ Oproti volnějším režimům obecného kanonického práva⁸⁰, které u přezkumu konečných rozsudků vesměs nic podobného nevyžadovalo, předepisuje analyzovaná soudní příručka pod sankcí neplatnosti, že písemná apelace musí specifikovat právní důvod, proč by napadený akt soudní moci neměl obstát (*causa quare appellatum*).⁸¹ Před soudcem *a quo* je následně zkoumána přípustnost odvolání a k žádosti strany vyhotovována tzv. apostole, stručná úřední zpráva pro soud vyšší instance, aby se s jejím přispěním rychleji a snáze seznámil s meritem sporu. Aniž by *Parvus ordinarius* poskytoval jakékoliv vodítko pro soudce *a quo*, spokojuje se s konstatováním, že výrokem tohoto člověka může být odvolání buď odmítnuto, nebo přijato. V prvním případě lze přistoupit k exekuci a odsouzeného, který vzdoruje, potrestat pro neposlušnost. V druhém případě je kauza postoupena v soudní hierarchii výše a rozsudek zůstává až do skončení odvolacího řízení nepravomocný.⁸²

Za samozřejmost nepotřebující žádného dalšího vysvětlení se bere fakt, že o doručení písemností v komunikaci mezi soudními instancemi se stará odvolatel. Platí to jak o žalobě, tak o apostoli, pro níž poskytuje *Parvus ordinarius* ilustrativní příklad s Titiem,

⁷⁶ NK ČR, fol. 187r: „Si vero infra decendium appellaverit, aut credet, se iuste appellasse, aut non; si ergo infra eundem terminum scilicet decendium poterit appellationi suae renuntiare et ita sententiae latae stare. Si vero crediderit, se iuste appellasse, tunc adhaerebit suae appellationi.“

⁷⁷ NK ČR, fol. 186v: „Item si aliquis appellat, ne canonicam poenam sentiat, et infra congruum tempus appellationem suam prosequi noluerit, potest cogi a iudice, prosequi illam infra competens tempus, et si prosequi noluerit, potest cogi ab ipso iudice, iurisdictioni eiusdem parere.“

⁷⁸ NK ČR, fol. 186r: „Si notorius et publicus, excommunicandus est, donec donec [sic!] passis iniuriis satisfecerit et apostolico conspectui se praesentaverit. Breviter dicimus, quod in notoriis non habet locum nec etiam in ipsis requirendus est ordo iuris.“

⁷⁹ NK ČR, fol. 185r: „Et appellans tunc impetrabit litteras appellationis ad alios iudices, qui cognoscent de appellatione.“

⁸⁰ LITEWSKI, *Appeal in Corpus Iuris Canonici*, s. 177.

⁸¹ NK ČR, fol. 187r: „Litterae ergo appellationis mittentur eis in hac forma, scilicet quod exprimatur causa, quare appellatum fuerit, aliter non valent litterae.“

⁸² NK ČR, fol. 187r: „Iudex autem non approbabit causam appellationis. Si appellaverit [sic!], ergo defert appellationi, ergo supersedebit executioni latae sententiae, quoadusque appellans prosecutus fuerit appellationem suam. Si vero non approbaverit, tunc nihilominus iudex procedet ad executionem latae sententiae et animadvertet in ipsum, tamquam in contumacem.“

Seiem a Semproniem,⁸³ což jsou tradiční „hrdinové“ z římskoprávních textů, kteří mohli být poučenému čtenáři povědomí z výuky na středověké právnické fakultě.⁸⁴ I přes snahu o uživatelskou přívětivost se ale zdá, že strohý formulář v justiční praxi nepostačoval, a proto jej neznámý glosátor klementinského rukopisu doplnil o vlastní písemný vzor reprodukcující procesní děj s větším důrazem na detail.⁸⁵

Ve druhé fázi se řízení přesouvá před soudce *ad quem*, který odvolání poměřuje optikou jeho odůvodněnosti (*legitime, minus legitime*), načež dle volného uvážení napadený právní akt buď potvrdí (*confirmare*), anebo zruší (*infirmare*) a nahradí vlastním.⁸⁶ Rovnost zbraní má zajistit požadavek, aby se přelíčení před odvolacím soudem účastnila protistrana a pokud není přítomna, musí být řádně obeslána a obeznámena s důvody apelace.⁸⁷ Ve shodě s kanonickým právem (*canonice*) se pře ukončuje rozsudkem, jehož součástí může být výrok o náhradě nákladů k tíži stěžovatele, apeluje-li svévolně a bezdůvodně.⁸⁸ Příkaz k výkonu rozhodnutí má vydat buď odvolací senát (*iudices* v plurále), nebo od něj pověřený řádný soudce (*ordinarius*) a ti samí potom dohlížejí, aby povinný splnil vše, co mu bylo soudně uloženo.⁸⁹ *Parvus ordinarius* si všímá tentokrát vlastnického sporu, aby dal svým čtenářům vzor hodný k následování. Podle jeho dikce je soud povinen uvést do tělesné držby toho, komu je věc přisouzena do vlastnictví, a nesmí se spokojit s poskytnutím zajištění, nebo nějakého jiného hodnotového ekvivalentu.⁹⁰ Proti rušitelům držby se musí zakročít a pro ten účel jim může být vyhrožováno exkomunikací.⁹¹

Jak konkrétně může rozhodnutí o odvolání vypadat, přibližuje autor spisu *Parvus ordinarius* skrze exemplifikaci. Ve zkráceném znění reprodukuje listinu (*apostolica scripta*), jíž papež Řehoř (IX.) zasahuje do sporu jisté ženy ukřivděné tím, že jí delegovaní soudci exkomunikují pro neposlušnost poté, co žena využije svého práva a odmítne se dostavit k soudu, protože by to znamenalo více jak dvoudenní cestu za hranice její diecéze.⁹² Řehoř se exkomunikované zastává a přikazuje, aby byla omilostněna. Pokud by se ale tvrzení

⁸³ NK ČR, fol. 185r: „Et fient litterae in hunc modum: Sciatis Tytium appellasse a sententia lata a Seyo contra ipsum pro parte Sempronii ad sedem summi pontificis.“

⁸⁴ Srv. BRASINGTON, B. C. *Order in the court: medieval procedural treatises in translation*. Leiden – Boston: Brill, 2016, s. 181; WINROTH, A. The teaching of law in the twelfth century. In: VOGT, H. – MÜNSTER-SWENDSEN, M. (eds.). *Law and learning in the Middle Ages: proceedings of the Second Carlsberg Academy Conference on Medieval Legal History 2005*. Copenhagen: DJØF Publishing, 2011, s. 44–45.

⁸⁵ NK ČR, fol. 187r. Viz obrázek 2.

⁸⁶ NK ČR, fol. 185r: „Et appellans tunc impetrabit litteras appellationis ad alios iudices, qui cognoscent de appellatione, utrum legitime fuerit interposita vel minus legitime, curando sententiam latam, secundum quod sibi videbitur, confirmare vel etiam infirmare.“

⁸⁷ NK ČR, fol. 187r: „impetrator aut habebit adversarium suum uitare [WAHRMUND (ed.), c. d., s. 217 má čtení „in curia“] aut non. Tunc eliget illos pro voluntate sua. Litterae ergo appellationis mittentur eis in hac forma, scilicet quod exprimatur causa.“

⁸⁸ NK ČR, fol. 185r: „Et iudices appellationis tunc cognoscent de principali negotio et canonice terminabunt. Si vero appellans frustratorie appellaverit, condemnabitur in expensis legitimis a iudice appellationis.“

⁸⁹ NK ČR, fol. 185r: „Iudices etiam vel per se vel per ordinarium sententiam latam debent executioni mandare.“

⁹⁰ NK ČR, fol. 185r: „Notandum, quod ille, cui adiudicatur res et maxime mobilis, debet induci in corporalem possessionem. Nec sufficit et gateria sive aequipollentia tradi, sicut cautum est in iure.“ Jak postřehl WAHRMUND (ed.), c. d., s. 212, náš procesualistický spis tu parafrázuje X 2.27.6. RICHTER – FRIEDBERG (eds.), *Corpus iuris canonici II*, sl. 394.

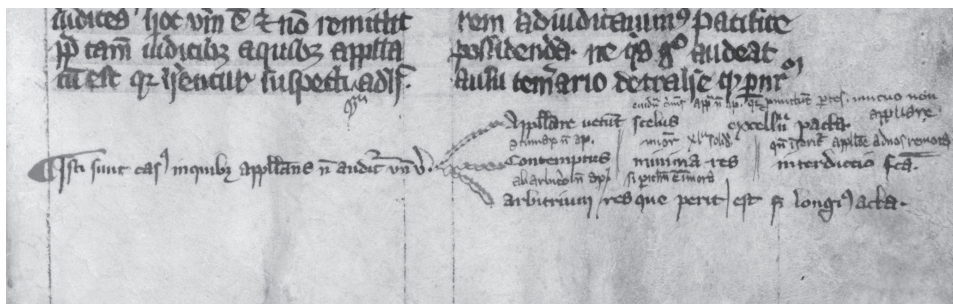
⁹¹ NK ČR, fol. 185r: „turbatores etiam possessionis adiudicatae excommunicationis sententia prosequendo.“

⁹² K možné předloze WAHRMUND (ed.), c. d., s. 22.

stěžovatelky ukázalo jako nepravdivé, má být odsouzena k úhradě nákladů, které jsou s apelací spojeny, a obě strany odkázány se svými nároky k soudcům nižší instance.⁹³

Pro dokreslení typických konfliktů přenášených na církevní fórum vybírá *Parvus ordinarius* ještě i dvě vzorová rozhodnutí uplatnitelná ve sporu o věc, která je v moci poražené strany. Jestliže odvolatel uspěje, pak je věc přisouzena do jeho pokojné držby a druhé straně je uloženo tzv. věčné mlčení, jinými slovy zákaz pokoušet se jakkoliv zvrátit nepříznivý výsledek pře.⁹⁴ Pakliže zvítězí odpůrce, avšak bojí se fyzicky zmocnit věci, protože mu hrozí odvolatel, nebo jeho přátelé, mají být soudně exkomunikováni všichni, kdo takto překážejí vítězi sporu, aby se nemohl chopit držby.⁹⁵

Závěrem příspěvku nezbyvá než rekapitulovat výše řečené. Tato právněhistorická sonda se pokusila vtisknout do povědomí odborné veřejnosti procesní traktát zv. *Parvus ordinarius* a prezentovat jej coby důležitou památku pro výzkum dějin církevního soudnictví ve středověkých Čechách. Za základ byl vzat rukopisný text dochovaný pod signaturou VIII.G.5 v pražském Klementinu, jehož badatelská atraktivita spočívá v jeho prokazatelném úzkém sejetí s justiční praxí v českých zemích doby (před)husitské. Zaprvé z vlastnické poznámky víme, že manuskript patřil jistému Pavlovi ze Slavivovic, bakaláři svobodných umění na pražské univerzitě, který působil jako notář a někdy před rokem 1436 se stal v Praze trestním soudcem duchovenstva. Zadruhé, klementinský *Parvus ordinarius* byl adaptován pro potřeby domácí soudní organizace s pomocí relativně bohaté právnické glosy pocházející odhadem z první poloviny 14. století. Pod lupou se ocitl právní institut apelace, jehož materie je soustředěna převážně do rubriky *De appellationibus*. Kromě učenecké definice jsou zde k nalezení základní charakteristické rysy apelace (devolutivní, suspenzivní efekt), předmět a zákonná omezení tohoto opravného prostředku, načež je neznámým autorem traktátu podán jednoduchý nástin odvolacího řízení skládajícího se ze dvou fází před soudci *a quo*, kde se podává žádost o přezkum, a *ad quem*, kde se o žádosti rozhoduje.

Obr. 1: Glosa s výčtem překážek odvolacího řízení. Národní knihovna České republiky Praha, sign. VIII.G.5, fol. 185r.

⁹³ NK ČR, fol. 187r.

⁹⁴ NK ČR, fol. 187r–187v. O *silentium perpetuum* ROUMY, F. *Silentium perpetuum et absolutio ab impetitione: L'expression de la sentence définitive et de la requête irrecevable dans la procédure canonique des XIIe et XIIIe siècles.* *Bulletin of Medieval Canon Law NS*, 2014, Vol. 31, s. 125 a násl.

⁹⁵ NK ČR, fol. 187v.

